

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1327640/5

בבית הדין הרבני תל אביב יפו

לפני כבוד הדיין:

הרב צבי בן יעקב – אב"ד

המבקשת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד עיינה אונגר לטין)

נגד

המבקש: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד מיכל זלינגר)

הנדון: פריסת תשלום הכתובה – מסדרים לבעל חוב

החלטה

בפני בקשת המבקש לפרוס את תשלומי הכתובה.

מאחר וביה"ד, כדרך כלל, נענה למבוקש ומאפשר פריסת תשלומים בחיוב כתובה, מקבל ביה"ד את בקשת המבקש, אף מבלי שביקשתי את תגובת האישה, ומתיר בנסיבות העניין את פריסת החיוב של 250,000 ש"ח ל-12 תשלומים חודשיים רצופים על פי הפירוט דלהלן:

1. על הבעל ליתן לידי האישה 11 שיקים אישיים של חשבון פעיל של הבעל בסכום של 21,000 ש"ח כל אחד, וזאת החל מחודש נובמבר 2022 (לא יאוחר מ 10 לחודש לועזי), ועד לחודש ספטמבר 2023 ועד בכלל. ושיק נוסף לחודש אוקטובר 2023 בסכום של 19,000 ש"ח.

2. את השיקים הנ"ל ימסור הבעל לידי האישה לא יאוחר מתאריך 31.10.22.

ההיעדרות לבקשה לפרוס את תשלומי הכתובה מותנית בכך שהאישה לא תצטרך "לרדוף" אחרי האיש עבור כל תשלום.

להבהרת הטעמים להיענות לבקשה לפריסת חיוב הכתובה לתשלומים בנסיבות שלפנינו - אצרף נימוקים הלכתיים, כדלקמן:

א. מיכה מיכה מערכין

איתא בב"מ קיג,ב:

"תני תנא קמיה דרב נחמן, כדרך שמסדרין בערכין, כך מסדרין בבעל חוב. אמר ליה, השתא זבוני מזבנין ליה (לאחר שלשים יום אף כלים הצריכין לו, כדתנן משלשים ולהלן מוכרין – רש"י) סדורי מסדרין ליה, ומי מזבנין ליה, והתנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום? - תנא כרבן שמעון בן גמליאל תנא קמיה, והכי קאמר ליה, השתא לרבן שמעון בן גמליאל זבוני מזבנין ליה, סדורי מסדרין ליה, דתנן, רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד שלשים יום, מכאן ואילך מוכרין בבית דין."

ושם קיד, א:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"איבעיא להו, מהו שיסדרו בבעל חוב, מי גמר 'מיכה' 'מיכה' מערכין או לא (גבי לוח ומלוה כתיב וכי ימוך אחיך ומטה ידו ממך, וגבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכין). תא שמע, דשלח רבין באגרתיה, דבר זה שאלתי לכל רבותי (אם למדנו גזירה שוה דמיכה מיכה, ולא אמרו לי דבר) ולא אמרו לי דבר, ברם כך היתה שאלה, האומר הרי עלי מנה לבדק הבית (והשגת יד לא כתיב אלא בערכין, אבל שאר הקדשות אין נידונין בהשג יד, ומה שיש לו גובין הימנו - והמותר יגבו לאחר זמן אם יעשיר) מהו שיסדרו (כשבאין למשכנו). רבי יעקב משמיה דבר פדא ורבי ירמיה משמיה דאילפא אמרי קל וחומר מבעל חוב, ומה בעל חוב שמחזירין אין מסדרין, הקדש שאין מחזירין אינו דין שאין מסדרין. ורבי יוחנן אמר נדר בערכין כתיב, מה ערכין מסדרין, אף הקדש מסדרין [...] אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של נכרים, אמר ליה מהו שיסדרו בבעל חוב. אמר ליה גמר 'מיכה' 'מיכה' מערכין, גבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכין, גבי בעל חוב כתיב וכי ימוך אחיך."

והרי"ף (ב"מ סט,ב מעמיה"ר) הביא דברי אליהו, ומשמע שסובר שלומדים ג"ש מיכה מיכה, ומסדרין לבע"ח. וכך פסק הרמב"ם בהל' מלוה ולוה (א,ז): "מסדרין לבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין". ועיין ברב המגיד שם, דהרמב"ם למד דין זה ממה שענה אליהו לרבה בר אבוה, ושכן פסקו כל הגאונים. והרמב"ן בסוגיא (ב"מ קיד,א) הביא שתי גירסאות, מהו שיסדרו לבע"ח, ומנין שמסדרין לבע"ח, ופסק הרמב"ן דמסדרין (דלא כר"ת בתוס' ב"מ קיד,א, יובא להלן):

"ומ"מ כיון דפשיטא ליה לרבה שמסדרין, ואליהו אמר לו גמר מיכה מיכה, שמעינן דהלכתא כוותיה וכדתניא לעיל כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב, וכן פסקו כל הגאונים ז"ל. אע"פ שר"ת ז"ל חלוק בדבר ואומר שאין מסדרין, ודייק לה מדרשב"ג דאמר אין מסדרין, ואמרינן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו. והא ליחא דההוא כללא לאו דוקא הוא, ובכל מקום אין הלכה כרשב"ג ואפי' במשנתינו אלא היכא דמוכחא מילתא לפום גמרא, וכן כתב רבינו הגדול ז"ל."

ובהמשך כתב כיצד יסדרו:

"ודין סידור כך סידורו, כשבא שליח ב"ד למשכן, אינו ממשכן מה שב"ד מניחין לו משום סידור. כיצד, אינו ממשכן כל מטותיו, אלא מניח לו מטה ומטה ומצע לעשיר, או כר וכסת לפי מה שהוא רגיל, או מפץ לעני, והיינו ברייתא דקתני לעיל ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר וכו', משמע שמתחלה מניח לו שליח ב"ד כלי סדורו שאינו ממשכנו בהם."

וכן פסק הרשב"א (ב"מ קיג,ב), שכיון שהגאונים פסקו שמסדרין לבע"ח, דברי הגאונים דברי קבלה הם ולהם שומעים, וכל שכן שלא להוציא ממון אלא בראיה ברורה. וכך פסק בנימוק"י (ב"מ סט,א מעמיה"ר), וכן נראה ממש"כ המאירי (ב"מ קיג,ב):

"גדולי קדמונינו כתבו שכל שתבע לוח שלא למשכנו אלא שיסדרו לו, מסדרין לו מיד ונותנין הנשאר למלוה, ואם אמר שלא לסדר, ממשכנין אותו ומחזיר כסות יום ביום ולילה ללילה."

גם רבינו חננאל (ב"מ קיג,ב) פסק שמסדרין, וכן הובא בשמו באגודה ב"ק יא,ב על הא דהקשתה הגמרא, מיניה, אפילו מגלימא דעל כתפיה, דפירש רבינו חננאל, דמיירי ביש לו שתי גלימות, דאם אין לו אלא אחת, מסדרין לבע"ח ומניחים לו הגלימה. או בגלימה ששווה הרבה, שמלבישים לו טלית הראויה לו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והאור זרוע (ב"ק סי' פה) הביא מתשובת רש"י באחד שטען טענת מומין על אשתו, ונראה שמומים אלו נולדו לה לאחר שכנסה. והפליג רש"י בגנות אותו האיש שאינו מרחם על אשתו וכו', וכתב שאם אינו מקרבה ברחמים ובכבוד, יגרשנה ויתן לה כל כתובתה:

"ואם אין לו, יתן עכשיו הנמצא בידו, אלא שיסדרו לו כדרך שאמרו רבותינו לסדר בבע"ח".

גם מהר"מ בתשובה (ד"פ סי' נא) פסק שמסדרין, אך לא פסק כן מעיקר הדין אלא מחמת הספק במחלוקת הראשונים:

"דן מוהר"ם שמסדרין לבעל חוב. והטעם כיון שנחלקו בדבר רש"י ור"ת ואין מספקא לן דהלכתא כמאן, לא מפקינן מיניה".

גם בחינוך (מצוה שנ) הביא את הסוגיא הנ"ל, וגירסת רש"י בדברי רבה בר אבוה מנין שמסדרין לבע"ח, דפשיטא ליה שמסדרין, רק שאל מנין הדין, וע"ז השיב לו אליהו דלומדים ג"ש מיכה מיכה:

"וגמרינן מיכה מיכה לסדר בבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין, ואין לפקפק אחר דברי אליהו, וכן פסקו כל הגאונים ורבינו אלפסי. ואף על גב דרבי יעקב משמיה דרבי פדת ורבי ירמיה משמיה דאלפא אמרו דרך פשיטות בגמרא [שם] דאין מסדרין בבעל חוב, אנו אין לנו אחר דברי אליהו פקפוק. ואף על פי שמצאנו לרבינו תם שכתב כמאן דאמר אין מסדרין, וראיותיו בספרו, אחרי רבים להטות. גם הרמב"ם זכרוננו לברכה פסק כשאר הגאונים דמסדרין [...] וכללא דמילתא, לפי הנראה והמוסכם לרוב גאוני העולם אשר יצא להם שם בתורה, שמסדרין בבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין בשוה, ויש להם על מה שיסמוכו מדברי הגמרא ומדאליהו זכור לטוב, כדכתבינן".

והוסיף החינוך והביא את הקושיא מהא דגובים מבע"ח אפי' מגלימא דעל כתפיה, כדאיתא בב"ק י"א. ב. וכתב לישב, דאפשר לומר דלשון גוזמא הוא, אי נמי מגלימא החשובה ביותר, כמו כלי משי וזהב. וכן נראה מדברי בעה"ת שער א, שמסדרין לבע"ח, ועיי"ש בגדו"ת (א,א,א) מה שדן בדבריו. וכן פסק הטור (ח"מ צו, לט):

"ור"ת פסק שאין מסדרין לבע"ח, והגאונים פסקו שמסדרים, וכן כתב רב אלפס וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל".

וכך פסק בשו"ע חו"מ צו, כג. ועיין בתורת חיים למהרח"ש (ח"א סי' פג) שפסק להלכה דמסדרין. ועיין עוד בתשובה דרכי נעם (לאב"ד קהיר רבי מרדכי הלוי, חח"מ סו"ס יז), דהאומר שאין דין סידור נוהג בזמן הזה, דבריו דברי רוח ושקר ענה בתורת משה, עיי"ש.

ב. הסוברים שמסדרין מחמת הספק

ויש מהראשונים שפסקו דמסדרין לבע"ח, לא שכך היא ההלכה, אלא כיון שנחלקו רש"י ור"ת בזה, מספיקא לא מוציאים ממון, וכמו שכתב מהר"מ בתשובה שהובאה לעיל, וכן הובאו דבריו במרדכי (ב"מ סי' תג). וכן יש צד לומר בדברי הרשב"א (הנ"ל):

"ובדברי רבינו תם היה נראה כמו שאמרתי, אלא שדברי הגאונים דברי קבלה הם ולהם שומעים, וכל שכן שלא להוציא ממון אלא בראיה ברורה".

נראה שפסק כגאונים, ורק הוסיף שאפי' לחולקים י"ל שאין להוציא ממון נגד שיטת רש"י. אולם בתומים (צו, כו) למד שהרשב"א השאיר הדבר בספק, עיי"ש. ומדברי הגדו"ת (א,א,א בסופו) נראה דבכגון זה יש לילך אחר המוחזק:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ומ"מ ראיתי עוד לרי"ו נתיב ו' ח"ב כתב, רוב הפוסקים הסכימו דאין מסדרין ולוקח הכל ואפי' מגלימא דעל כתפיה ואין מחזירין לו כלום, הרי"ף והגאונים והרמב"ם כתבו ופסקו שמסדרין וכו', וכמה פסקנים כתבו ופסקו דאין מסדרין ולוקח הכל וכו', ע"כ. וא"כ אחרי העידו שכמה פסקנים סוברים כר"ת, אפי' לא היו רובם כאשר בתחלה, נראה מבואר דיד המוחזק על העליונה".

הרי שבמחלוקת זו אין להוציא ממון ויש לילך אחר המוחזק, ולא פסק בהחלטיות שמסדרין לבע"ח, ויכול המוחזק גם לטעון טענת קים לי שאין מסדרין. וכן כתב בכנסת הגדולה (ח"מ סי' צז, הגב"י סע' לב). ועיין בשער המשפט (צזד), שכתב נפק"מ, דאם סידרו לבעל חוב ואח"כ בא המלוה לטרוף מלקוחות, מנכין ללקוחות מה שסדרו לבעל חוב, דהלקוחות יכולים לומר קים לי כמ"ד אין מסדרין, ובחינם סידרו לבעל חוב והנחנו לך מקום לגבות מה שסדרו ללוה, עיי"ש שנשאר בצ"ע.

והנה בשו"ע ח"מ צז, ל פסק דהנשבע לפרוע, אין מסדרין לו. והריב"ש בתשובה (סי' קג) פסק דאע"פ כן מסדרין לו, דאין לך אונס גדול מזה, ומה יעשה יגזול או יגנוב כדי לקיים שבועתו. והתומים צז, כו כתב דדברי הריב"ש נכונים לדינא למ"ד דמסדרין לבע"ח, דכיון דשורת הדין מסדרין, והתורה אמרה דברים אלו לא יהיה בכלל פרעון, אף שבועתו לא חלה עליו, כי לא נתכוון בשבועה אלא על מה שהוא בכלל פרעון, אבל דברים שאינם בכלל פרעון, לא נדר או נשבע עליהם. אולם לסוברים שאין מסדרין רק מחמת הספק, י"ל דהשבועה חלה:

"ואם כן יש לומר, אף בעל חזה ותנופה מספקא ליה, ונוטים הדברים לדעת ר"ת, רק דאין להוציא ממון, והני מילי לממון, אבל לשבועה, ספיקא דאיסורא לחומרא, ואם כן אולי הדין דאין מסדרין, ואם כן שבועתו חל על חפצים הללו גם כן וחיוב להתפלש בעפר, כי יש כאן ספק איסור של תורה ולחומרא".

ותש' חזה התנופה חיברו הרא"ש, ובנדרים (טז) פסק הרא"ש דמסדרין. וי"ל דבתשובה מספקא ליה, וכן הטור בקיצור פסקי הרא"ש כתב שהדבר בספק. ולפ"ז נראה, דאם השו"ע פסק שחלה שבועתו, י"ל שהשו"ע שפוסק שמסדרין הוא מחמת הספק דאין מוציאין ממון. ומבואר דדעת התומים דמספק דאין מוציאין ממון, מסדרין לבע"ח.

והאמרי בינה (גביית חוב סי' ג') חלק על שעהמ"ש, דהספק אם מסדרין לבע"ח, לא נולד בשעת הגביה אלא קיים ועומד עוד גם בשעה שקנו הלקוחות את הקרקע של הלוה, וידעו בשעת הקניה דמסדרין לבעל חוב, וגם אם יאמרו קים לי דאין מסדרין, אינם יכולים לומר לומר הנחנו לך מקום לגבות, דכיון שיודעים שכשיבוא המלוה לגבות חובו, לא יוכל המלוה לגבות מהלוה מה שמסדרים לו, והרי זה כאשתדוף בני חורין מאז, ולא גרע מאם נשאר בני חורין במדינה אחרת, דג"כ אינו יכול לומר הנחנו לך מקום לגבות, ק"ו בזה. ואף דמהני תפיסה ושעבודא דבעל חוב קיים, אם הדין הוא דאין מסדרין, שעבודא דבעל חוב הוא על דבר שיכול המלוה לגבות, והלקוחות צריכין להניח מקום לגבות שיוכל לגבות בפועל, וזה אינו במה שמסדרין.

עוד כתב האמרי בינה לחלוק על הכנה"ג.

כנה"ג הביא מהרקאנטי (סימן שז) שהסתפק אם המלוה גובה מהערב מה שסידרו ללוה ולא יכל לגבות ממנו, דשמא יכול הערב לומר שאינו חייב לפרוע כשיש ללוה. והכנה"ג כתב דפשוט שאינו גובה מהערב, שאין הערב חייב אלא במה שנתחייב הלוה לפרוע:

"ומספקא לי לדברי אלו הגאונים, אם גובה מן הערב מה שסידר לבע"ח, דשמא יכול הערב לומר לו איני רוצה לפרוע כלום בעוד שיש ללוה כלום".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האמרי בינה חלק עליו, דהלוה חייב לפרוע גם מנכסים שמסדרים לו, רק התורה לא חייבה שיתפלש בעפר, וא"כ הרי זה כאין ללוה ממה לשלם, וחייב הערב לשלם. אולם כתב דכיון דהוי ספק אם מסדרין :

"יכול הערב לומר קים לי דאין מסדרין והוי כיש לו ללוה, ואף דמספק אינו יכול לגבות מהלוה יכול הערב לומר רמי עליך המצוה להחיותו ואני איני חייב בזה, ולא הוי ערב רק על מה שנתחייב הלוה ואין לו, אבל זה יש לו, רק התורה חייבך להחיותו ויש לך שכר מצוה בזה, לכך אני איני חייב לשלם לך, ומכל מקום צריך עיון, ופשיטתו של הכנה"ג אינו מוציא מידי ספיקו של הרקאנטי ז"ל, וי"ל אם תפס המלוה מן הערב דאין מוציאין מידו".

ולכאורה זה סותר למה שכתב האמרי בינה לענין הלקוחות. וי"ל דלקוחות וערב הם שני דינים שונים. לקוחות שאינם יכולים לומר הנחנו לך מקום לגבות, חייבים לשלם ולפרוע. אולם בערב יכול לומר שאינו חייב לשלם כשהמניעה היא המצוה של המלוה להחיותו, דחיוב הערב הוא כשאין ללוה, וכאן יש לו, רק המלוה לא גובה מפני שמצוה להחיותו. משא"כ בלקוחות, לא מחמת שאין ללוה חייבים לשלם, אלא כשאינם יכולים לומר הנחנו לך מקום לגבות.

ועיי"ש באמרי בינה בתחילת דבריו מש"כ אם דין זה של מסדרין הוא ספק ממוני או איסורי, שהרי הוא כמו צדקה, שנלמד מערכין, ואם מך הוא מערכך החייהו מערכך, והרי זה כמו צדקה להחיותו. ועיי"ש מה שכתב דדיני האיסור נגזרים מדיני הממון :

"וצריך לומר, כיון דבאמת רמיא על הלוה המצוה לפרוע חובו, והספק הוא אם מצווה להחיותו ולהשאיר לו כסידור להחיותו, כשתפס ואינו רוצה לקיים המצוה מספק דנין ביה דין ממון, כיון דגוף הדבר שתפס בפרעון החוב ודאי זכה בו ויכול להחזיר לו התמורה הוי כספק בחיובו אם נתחייב בזה, וכיון דלאו בחזקת חיוב היא, לא אמרינן בזה הצדיקהו משלך, ועדיין צ"ע בזה".

ומש"כ הראשונים והאחרונים דיש פוסקים כר"ת שאין מסדרין לבע"ח, כן נמצאה ביראים (סי' קלג) :

"וילפינן בגמרא מהא דרשב"ג לית ליה סדור בבע"ח, וקימל"ן כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. והיינו דאמרינן בב"ק פ"א (יא, ב) אפילו מגלימא דעל כתפיה".

וכן מבואר ברבינו ירוחם (מישרים ו, ב) :

"ויש מחלוקת אם מסדרין לבעל חוב, ורוב הפוסקין הסכימו דאינו מסדרין ולוקח הכל ואפילו מגלימא דעל כתפיה ואין מחזיר לו כלום. רב אלפס והגאונים והרמב"ם ז"ל כתבו ופסקו שמסדרין, כלומר אם יש לו בגדים טובים מוכרין אותם ונותנין לו כסות הראוי לו לי"ב חדש, ולא אמרינן כל ישראל בני מלכים ומכלי אומנותו כמו שכתבתי. וכמה פסקנין כתבו דאין מסדרין ולוקח הכל ואפילו מגלימא דעל כתפיה, ואין מחזיר לו כלום".

ומבואר דדעת רבינו ירוחם שרוב הפוסקים כר"ת שאין מסדרין. גם הריקאנטי (סי' שז) פסק כר"ת :

"ור"ת פסק דאין מסדרין לבע"ח, וכן הר"א ממיץ מדאמרינן בגמ', דרשב"ג סבר אין מסדרין, וקיי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו".

ולזה נוטה דעת הרשב"א, כפי שנראה מפירושו הנ"ל, וכפי שביאר להדיא בתשובה (ח"ד סי' קי) :

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"... אבל בבא ליפרע אין מסדרין, דהא קי"ל מיניה אפי' מגלימיה דעל כתפיה. וכן דעת ר"ת ז"ל דהלכתא כמאן דאמר אין מסדרין בבע"ח, ולזה דעתי נוטה, אלא שהגאונים ז"ל פסקו כמ"ד מסדרין".

ג. דין 'סידור' בכתובה ובשאר חובות שאינם הלוואה

תנן במשנה נדרים סה, ב:

"פותחין לאדם בכתובת אשתו. ומעשה באחד שנדר מאשתו הנאה והיתה כתובתה ת' דינרים, ובא לפני ר"ע וחייבו ליתן לה כתובתה. אמר לו רבי ח' מאות דינרין הניח אבא, נטל אחי ד' מאות ואני ד' מאות, לא דיה שתטול היא מאתים ואני מאתים. א"ל ר"ע, אפי' אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כתובתה. אמר לו אילו הייתי יודע שהוא כן, לא הייתי נודר, והתירה רבי עקיבא. (והקשתה הגמרא:) שמעת מינה אין מסדרין לבעל חוב (ומדתנן הכא אפי' אתה מוכר שער ראשך, ש"מ דאין מסדרין – ר"ן). אמר רב נחמן ברבי יצחק, לומר שאין מקרעין שטר כתובה."

ופירש הר"ן:

"כלומר, אין ה"נ דמסדרים. מיהו ה"ק ליה, אפי' אתה עושה לפני משורת הדין ואינך רוצה בסדור, לא תחשוב להפטר, דלעולם אין קורעין כתובתה כדי שאם ימצא לך לאחר מכן תחזור ותגבה. דנהי דתנן בערכין נתן סלע והעשיר אין לו עליו כלום, וסדור מערכין גמרינן ליה, הני מילי לענין סדור אבל לענין השג יד לא".

שאם תשיג ידו אח"כ, חייב לשלם, דלענין זה שונה ימוך דבע"ח, למך דערכין. ומ"מ מבואר מדחיית הגמרא דאף בכתובה מסדרין לבע"ח, מזה שהגמרא לא נשארה בדעה שאין מסדרין, והעמידה שאין מקרעין שטר הכתובה, כדי להעמיד כמ"ד מסדרין.

והנה בשו"ע חו"מ צז, כט הביא ב' דעות אם מסדרין בחוב שאינו הלוואה, ומ"ד מסדרין בחוב אף שאינו הלוואה, למד כן הגר"א ממה שמסדרין בכתובה. ומזה שהגמרא לא תירצה דשאני הכא שכתובה אינה חוב הלוואה, מוכח שאין חילוק בין כתובה או כל חוב שאינו דרך הלוואה. וכך גם דייק הגר"א (נחל יצחק צז, כט), דרק לשיטת רש"י דחוב כתובה הוא כהלוואה, אין ראיה, משא"כ לשאר הראשונים, עיי"ש בנח"י.

והנה בעה"ת (א, ב, ג) כתב לחלק, דבשאר חובות שאינם הלוואה, כמו שיכול למשכן את חברו, כך אין בו דין סידור, שדין סידור נלמד מוכי ימוך אחיך ומטה ידו וכו', ולימוד זה שייך דוקא בהלוואה, וז"ל בעה"ת:

"והיכא דמחייב איניש לחבריה ממון דהוה בשכר כתף ושכר חמור ושכר פונדק ושכר דיוקנאות, או שנתחייב לו מדין ערב, כשם שמותר למשכנו בזרוע על כל אלה וליכנס לביתו וליטול משכונו, וכמו שאנו עתידין לפרש למטה, כך נקל בחובן שאין מסדרין עמהן, שכשם שנשתנה דינן באלו, כך נשתנה דינן בסדור. וטעמא דמילתא, דלא כתיב בהו מיכה, דנימא בהו דין סדור בג"ש. ומיהו דוקא ערב, אבל קבלן מסדרין עמו דלא גרע משאר לזה והוה ליה כזקפן עליו במלוה שחזר דינו כלוה".

(ומסקנת דבריו הובאו בקיצור בנימוק"י ב"מ ע, א מעמוה"ר). ומה שכתב בעה"ת נתחייב לו מדין ערב, כוונתו ככל הנראה שהמלוה נכנס לבית הערב למשכנו, וכדאיתא בגמ' ב"מ קטו, א: ת"ר, 'לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו', לביתו אי אתה נכנס, אבל אתה נכנס לביתו של ערב. וכן הוא אומר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(במשלי), לקח בגדו כי ערב זר וגו'. אולם לעניין ערב שפרע למלוה, ורוצה למשכן את הלוה, אם יכול למשכן בכח, כתבתי בעניין בח"א סי' יג.

דלעניין ערב הרוצה למשכן את הלוה, תלוי באופן בו נגדיר את חובו של הלוה כלפי הערב שפרע עבורו, האם זו יצירה חדשה של חיוב, וכמו שיש שכר שכיר שכירות וכד', יש חוב מחמת ערבות, או חוב זה הינו כחוב הלוואה שבו מלוה הערב ללוה ע"י פרעונו למלוה.

ועיין במהר"ח אור זרוע בתשובה סי' קפ שכתב בדין שמיטת כספים, בערב שפרע עבור הלוה:

"אך בערבות, אף בלא פרוזבול, אין הלוה נשמט מן הערב, דדמי להקפת החנות ושכר שכיר דאין שביעית משמטתו, וטעמא, לפי שנאמר; 'שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו', והנך לא הלוהו. וכן תנן בפרק בתרא דמסכת שביעית בכל הנך, עד שיזקוף עליו במלוה, אף כאן הערב לא הלוהו".

ומבואר מדבריו דערבות אינה כהלוואה ואינה כלולה "בכל בעל משה ידו", ודינה כשכר שכיר והקפת החנות שאינן נשמטות בשביעית, וממילא לדעת המהר"ח אור זרוע אינה בכלל "האיש אשר אתה נושה בו", והוי כחוב שאינו מחמת הלוואה, וע"כ יכול הערב למשכן בזרוע את הלוה, שאינו בכלל הלוואה ואינו כלול באיסור זה.

אך נראה דדעת המהר"ח אור זרוע נדחית מהלכה, דהא בשו"ע חו"מ סז, ה פסק: "ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע ללוה הגיע שנת השמיטה משמט". הרי שלא דימה ערב להקפת החנות ושכר שכיר, וס"ל דדינו כהלוואה הנשמטת בשביעית. ומקור דבריו, ברבינו ירוחם במישריו (סוף הנהיב השביעי) שהביא כן מהרשב"א בתשובה. וע"ע ברשב"א ח"ג סי' נט ובתשובה לחם רב (לבעל הלחם משנה, סי' צה) וביש"ש (פ"ד דגיטין סי' מח). ועיין במהר"ח ש בתורת חיים (ח"ב סו"ס לז), דאפי' היה ערב עבור חוב מחמת הקפת החנות וכד', שאינם נשמטים בשביעית, ופרע ערבותו, נשמט חיובו בשביעית, עיי"ש. וע"ע בנתיבות צז, א, וז"ל:

"וכן נראה, דבהקפת החנות ובכל דבר המבואר בסי' סז לעניין שמיטה, דלא נקרא הלוואה ואינו משמט, הכי נמי אינו בכלל האיסור דלא תבוא אל ביתו, ואף דשם כתב הסמ"ע טעם אחר בהקפת החנות, דלא שייך טעם זה כאן, מ"מ הא מסיק התומים שם, דעיקר הטעם שם כמש"כ התוס' בכתובות ר"פ אע"פ, משום דאינו בהלוואת מעות, וטעם זה שייך גם בכאן, ורק משום חומר האיסור איני כותב למעשה".

הרי שאף אם היינו נותנים לערב מעמד עצמאי, שאינו בכלל חוב על דרך הלוואה, מ"מ כיון שלא מיעטה הגמרא בס"פ המקבל ערבות מכלל האיסור, לא עדיף חוב לערב מהקפת החנות, שלא רצה הנתיבות להקל בו לעניין מעשה, מחמת חומר איסור של לא תבוא לביתו לעבוט וכו'. אמנם נראה דלעניין זה, אף אם אין ערב יכול למשכן בזרוע את הלוה, מ"מ כיון שבא לגבות מהלוה, הרי הלוה בכלל ימוך אחיך, ולכן י"ל שיסדרו גם בו, בערב שרוצה לגבות מהלוה, לאחר שהערב פרע למלוה.

ואף לעניין מלוה שרוצה לגבות מהערב, אם מסדרין לערב, כבר כתב בגדו"ת שם, דאין דין בעה"ת מוסכם, שהרי כל מה שהותר בערב הוא להיכנס לביתו, אבל לעניין השבת העבוט וכו', חייב גם בערב, דהטור חו"מ סי' צז, כה כתב בשם הרמ"ה, דדוקא לעניין שלא ליכנס לביתו אנו מוציאים בית הערב מכל אלו, אבל לעניין שלא לחבול אוכל נפש והשבת העבוט והסדור, דין ערב כדין הלוה. והב"י כתב שכן נראה מדברי הרמב"ם, עיי"ש. הרי שאין ללמוד דין הסידור דוקא מעניין הכניסה לבית, ויכול ללמוד מהשבת העבוט וכו', שיש בו דין סידור כמו בהשבת העבוט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וא"כ הוא הדין לכל אלו שאינם על דרך הלוואה, אף שמותר להיכנס לביתו לקחת המשכון, הואיל והמשכון בדיני חזרה ושאר דיני משכון, יסדרו אף להם, דלא כבעה"ת, שכן כתב הרמ"ה להדיא, הביאו הטור כנ"ל. והב"ח שם הביא גירסא אחרת בדברי הטור: "וכל הנך נמי דינן כמלוה". דגם שכיר או שכירות בהמתו וכליו, דינם כהלוואה לעניין שלא לחבול אוכל נפש והשבת העבוט, וכן לעניין סידור לבע"ח.

ומדברי רש"י בתשובה (הובא לעיל), מוכח שמסדרין בכתובה. האור זרוע (ב"ק סי' פה) הביא מתש' רש"י באחד שטען טענת מומין על אשתו, ונראה שמומים אלו נולדו לה לאחר שכנסה. והפליג רש"י בגנות אותו האיש שאינו מרחם על אשתו וכו', וכתב שאם אינו מקרבה ברחמים ובכבוד, יגרשנה ויתן לה כל כתובתה: "ואם אין לו, יתן עכשיו הנמצא בידו, אלא שיסדרו לו כדרך שאמרו רבותינו לסדר בבע"ח". מוכח שדעת רש"י דמסדרין אף לחייב כתובה, אף שאינו על דרך הלוואה.

ונראה להביא ראיה מדברי הראב"ד בב"ק מג, א. דאיתא שם בגמ':

"אמר רבה, שור שהמית בן חורין שלא בכוונה, פטור מכופר, שנאמר; השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו, כל זמן שהשור בסקילה, בעלים משלמין כופר, אין השור בסקילה, אין בעלים משלמין כופר."

דכיון שהשור שהמית שלא בכוונה אינו חייב סקילה, גם הבעלים פטורים מכופר. והקשה אביי מהא דהמית שורי את פלוני או שורו של פלוני, ה"ז משלם ע"פ עצמו. "מאי לאו כופר", דכשאדם מודה, אין השור בסקילה, וכאן מוכח שמשלם ע"פ עצמו כופר, אף שהשור אינו בסקילה. ותירצה הגמרא, "לא - דמים", דאינו משלם בתורת כופר אלא בתורת דמים, וכמו שפירש רש"י שם (ד"ה לא דמים):

"לאו בתורת כופר דניבעי כפרה, דאפילו לא משלם נמי כגון אי לית ליה נכסי, לאו בכלל עונש הוא, דאין כופר בלא סקילה דשור. אבל היכא דאית ליה נכסי ע"כ משלם דמים, דלא גרעה מיתה מנזקין, דאילו אזקיה, אף על גב דאינו בסקילה, בעי לשלומי ליה פחת דמיו, ה"נ משלם דמיו ליורשיו."

ובשטמ"ק הביא שם מהראב"ד נפק"מ אם משלם בתורת כופר או בתורת דמים:

"עוד פירש הראב"ד ז"ל דאיכא בינייהו לעניין סידור בעל חוב, דאי כפרה הוא לא מסדרין ליה ויהיב מאי דאיכא גביה, ואי ממונא הוא מסדרים ליה כשאר בעל חוב."

מבואר דבכופר שהוא בתורת כפרה, אין מסדרין, אבל תשלומי נזק, מסדרין. ומוכח דאף שהוא תורת נזיקין ולא הלוואה, מסדרין לניזק.

וגם אם נאמר שזה ספק אם מסדרין לחוב שאינו על דרך הלוואה, מחמת ספיקא דדינא אין להוציא מהחייב, וכמש"כ הראשונים והאחרונים הנ"ל. וכך נמצא גם לאבני נזר (חחור"מ סי' לט):

"ובחור"מ צז, כט שתי דיעות אם בחוב שאינו הלוואה מסדרין. ומספק אין להוציא מידו, דאל"כ כיון שוודאי חייב, אזלא חזקת ממון ושוב ספיקא דאורייתא לחומרא שמא כדעת הפוסקים שאמר [אין] מסדרין ומחוייב לשלם הכל, הלא להיפוך יש ספיקא דאורייתא אצל המלוה, שמא מסדרין ואסור ליקח ממנו יותר מכפי הנשאר ללוה לאחר הסידור, וממילא שב ואל תעשה עדיף ואין עושין מעשה להוציא מידו."

ולכן בין אם מדינא ובין אם מחמת הספק, יש לסדר בחוב הכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה דין הסידור מפורש בראשונים, עיין ברמב"ם מלוה ולוה א,ז, נימוק"י (ב"מ סט,ב מעמוה"ר), שו"ע חו"מ צז, כג ועוד.

ונראה דעניין הסידור משתנה לפי המקום והזמן, ולביה"ד יש שיקול דעת איך לסדר לבע"ח באופן שיוכל לחיות בהתאם למקום ולזמן, ויש לביה"ד שיקול דעת שיוכל לחיות מצד אחד, ומאידך - ישולם החוב. לכן ביה"ד מפעיל שיקול דעת בכל מקרה ומקרה לסדר לבעל את תשלום הכתובה, לפי כל מקרה ומקרה. דדין הסידור הוא כמו צדקה, ונלמד מערכין כד, א; ואם מך הוא מערכך - החייהו מערכך, והרי זה כמו צדקה להחיותו. וכיון שהוא כמו צדקה, הגדרת העני וכמות הצדקה, נתונה לשיקול דעת ביה"ד לפי המקום והזמן.

כאמור לעיל, ביה"ד מתיר את פריסת תשלום הכתובה שחייב ביה"ד, כפי האמור ברישא של החלטה זו.

החלטה זו מותרת בפרסום, לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"ה בתשרי התשפ"ג (20/10/2022).

הרב צבי בן יעקב - אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה